

הפרק השני

במריי¹ כחות הנפש, ובידיעת החלק אשר בו, או לו², ימצאו המעלות והפחיתות.

דע, כי המרי והמשמעת התוריים³ אמנם ימצאו לשני חלקים מחלקי הנפש, והם החלק המרגיש והחלק המתעורר לבדם, ובשני אלו החלקים יהיו כל העברות והמצוות. אבל החלק הזו והחלק המדמה – אין משמעת בהם ולא מרי, הואיל ואין לדעת ולבחירה בשניהם מעשה כלל, ולא יוכל האדם לבטל פעלתם, או להגבילם בפעל מה. הלא תראה כי שני אלו החלקים, רצוני לומר: הזן והמדמה, יפעלו בעת השנה, מה שאין כן בשאר כחות הנפש. אמנם החלק השכלי – יש בו מבוכה, אבל אני אומר שאפשר שיהיה בזה הכח גם כן משמעת ומרי, לפי אמונת דעה בטלה או אמונת דעה אמתית. אבל אין בו מעשה, שיאמר עליו בסתם שם מעשה⁴ מצוה או עברה, ולפיכך אמרתי למעלה שבשני החלקים ההם ימצאו העברות והמצוות.

אמנם המעלות, הרי הן שני מינים: מעלות מדות⁵, ומעלות שכליות. וכנגדן שני מיני הפחיתות.

מלאכת מחשבת, ר' לקמן. 21. בלא שם לואי כגון 'חכמות מעשיות' וכיו"ב. 22. ניקדנו בצירה, כי כן ניקד הרמב"ם לעיל בהקדמת המשנה, פסקה ג' (ע"ש הערה 26). 23. "פעולת ההכל היא הפעולה אשר לא יכוון בה תכלית כלל" (מור"נ ח"ג פכ"ה). ואפשר לתרגם: שוא. 24. משלי יט, ב. 25. ר"ש: ומיני השכל. והעדפנו לתרגם מילולית. 26. בהקדמת חלק, היסוד השביעי.

1. כך ר"ש (בכ"י), והוא ריבוי של מרי, כמובן של: חטאי, ליקויי. 2. זהו דיוק של הרמב"ם בעצמו במקור הערבי. ע' ביאורנו. 3. = של התורה. ר"ש (מ'כי המרי'): שהעבירות והמצוות התוריות. אך את העבירות והמצוות מזכיר הרמב"ם בסוף המשפט, בעברית. ומילולית אפשר היה לנסח: המריים וההישמעויות, אך אין זה נשמע, ולפיכך נקטנו – בעקבות ק' – ל' יחיד. 4. מלה זו נוספה ע"י הרמב"ם מאוחר יותר, ובר"ש לית. 5. מילולית: מדותיות (או, בלשון ר"ש במקומות בודדים במור"נ: מדיות).

הקדמות הרמב"ם לטענה "מהדורות שילת" / משה בן מיטון (רמב"ם) / עמוד 224
תרגום מאוחר לחכמת

אמנם המעלות השכליות, הרי הן ימצאו לחלק השכלי. מהן – החכמה, והיא ידיעת הסבות הרחוקות והקרובות, אחר ידיעת מציאות הדבר אשר יחקרו סבותיו. והשכל, וממנו השכל העיוני, והוא אשר ישג לנו בטבע, רצוני לומר: המשכלות הראשונות⁶, וממנו שכל נקנה. ואין זה מקומו. ומהן – החריפות וטוב ההבנה, והוא טוב תפישת הדבר במהירות בלא זמן, או בזמן קצר מאד. ופחיתות זה הפח – הפך אלו, או שכנגדם⁷.

ואמנם מעלות המדות, הרי הן ימצאו לחלק המתעורר לבדו, והחלק המרגיש בזה הענין אינו אלא שמש לחלק המתעורר. ומעלות זה החלק רבות מאד, כזהירות⁸, והעין היפה⁹, והצדק, והסבלנות, והענוה¹⁰, וההסתפקות¹¹, והגבורה, והנאמנות¹² וזולתן. ופחיתות זה החלק הוא החסור באלה או היתור בהן.

אבל החלק הן והמדמה – לא יאמר בו לא מעלה ולא פחיתות, ואמנם יאמר שהוא מתנהל כתקנו או שלא כתקנו. כמו שיאמר שפלוני עכולו טוב, או בטל עכולו, או נפסד, או נפסד דמיונו, או הוא מתנהל כתקנו, ואין בכל זה לא מעלה ולא פחיתות. וזה מה שרצינו לכלול בזה הפרק.

But inasmuch as happiness is a certain activity of soul in conformity with perfect virtue, it is necessary to examine the nature of virtue. For this will probably assist us in our investigation of the nature of happiness. [2] Also, the true statesman seems to be one who has made a special study of goodness, since his aim is to make the citizens good and law-abiding men— [3] witness the lawgivers of [Crete](#) and [Sparta](#), and the other great legislators of history; [4] but if the study of virtue falls within the province of Political Science, it is clear that in investigating virtue we shall be keeping to the plan which we laid down at the outset. [5]

Now the goodness that we have to consider is clearly human virtue, since the good or happiness which we set out to seek is human good and human happiness. [6] But human virtue means in our view excellence of soul, not excellence of body; also our definition of happiness is an activity of the soul. [7] Now if this is so, clearly it behooves the statesman to have some acquaintance with psychology, just as the physician who is to heal the eye or the other parts of the body¹ must know their anatomy. Indeed a foundation of science is even more requisite for the statesman, inasmuch as politics is a higher and more honorable art than medicine; but physicians of the better class devote much attention to the study of the human body. [8] The student of politics² therefore as well as the psychologist must study the nature of the soul, though he will do so as an aid to politics, and only so far as is requisite for the objects of enquiry that he has in view: to pursue the subject in further detail would doubtless be more laborious than is necessary for his purpose. [9]

Now on the subject of psychology some of the teaching current in extraneous discourses³ is satisfactory, and may be adopted here: namely that the soul consists of two parts, one irrational and the other capable of reason.⁴ [10] (Whether these two parts are really distinct in the sense that the parts of the body or of any other divisible whole are distinct, or whether though distinguishable in thought as two they are inseparable in reality, like the convex and concave sides of a curve, is a question of no importance for the matter in hand.) [11] Of the irrational part of the soul again one division appears to be common to all living things, and of a vegetative nature: I refer to the part that causes nutrition and growth; for we must assume that a vital faculty of this nature exists in all things that assimilate nourishment, including embryos—the same faculty being present also in the fully-developed organism (this is more reasonable than to assume a different nutritive faculty in the latter) . [12] The excellence of this faculty therefore appears to be common to all animate things and not peculiar to man; for it is believed that this faculty or part of the soul is most active during sleep, but when they are asleep you cannot tell a good man from a bad one (whence the saying that for half their lives there is no difference between the happy and the miserable) . [13] This is a natural result of the fact that sleep is a cessation of the soul from the functions on which its goodness or badness depends—except that in some small degree certain of the sense-impressions may reach into soul during sleep, and consequently the dreams of the good are better than those of ordinary men. [14] We need not however pursue this subject further, but may omit from consideration the nutritive part of the soul, since it exhibits no specifically human excellence. [15]

But there also appears to be another element in the soul, which, though irrational, yet in a manner participates in rational principle. In self-restrained and unrestrained⁵ people we approve their principle, or the rational part of their souls, because it urges them in the right way and exhorts them to the best course; but their nature seems also to contain another element beside that of rational principle, which combats and resists that principle. [16] Exactly the same thing may take place in the soul as occurs with

the body in a case of paralysis: when the patient wills to move his limbs to the right they swerve to the left; and similarly in unrestrained persons their impulses run counter to their principle. But whereas in the body we see the erratic member, in the case of the soul we do not see it; nevertheless it cannot be doubted that in the soul also there is an element beside that of principle, which opposes and runs counter to principle (though in what sense the two are distinct does not concern us here) . [17] But this second element also seems, as we said, to participate in rational principle; at least in the self-restrained man it obeys the behest of principle—and no doubt in the temperate and brave man it is still more amenable, for all parts of his nature are in harmony with principle. [18]

Thus we see that the irrational part, as well as the soul as a whole, is double. One division of it, the vegetative, does not share in rational principle at all; the other, the seat of the appetites and of desire in general, does in a sense participate in principle, as being amenable and obedient to it (in the sense in fact in which we speak of 'paying heed' to one's father and friends, not in the sense of the term 'rational' in mathematics⁶). And that principle can in a manner appeal to the irrational part, is indicated by our practice of admonishing delinquents, and by our employment of rebuke and exhortation generally. [19]

If the other hand it be more correct to speak of the appetitive part of the soul also as rational, in that case it is the rational part which, as well as the whole soul, is divided into two, the one division having rational principle in the proper sense and in itself, the other obedient to it as a child to its father. [20]

Now virtue also is differentiated in correspondence with this division of the soul. Some forms of virtue are called intellectual virtues, others moral virtues: Wisdom or intelligence and Prudence⁷ are intellectual, Liberality and Temperance are moral virtues. When describing a man's moral character we do not say that he is wise or intelligent, but gentle or temperate; but a wise man also is praised for his disposition⁸, and praiseworthy dispositions we term virtues.

וכל עבירות האדם וחטאיו כולם נובעים דווקא מחומרו ולא מצורתו, ואילו כל מעלותיו נובעות דווקא מצורתו. כך למשל השגתו של אדם את בוראו, ותפיסתו "כל מושכל, ושליטתו בתאוותיו ובכעסו, ומחשבתו על מה שראוי לעשות ומה שראוי להתרחק ממנו – כל זה נובע מצורתו. ואילו אכילתו ושתייתו ובעילתו ולהיטותו לכך, וכן כעסו וכל מידה רעה שיש לו – כל זה נובע מחומרו.... ידועים לך דבריהם: "הרהורי עבירה קשין מעבירה" (בבלי יומא כט, א). (יש לי פירוש יוצא דופן מאוד בביאור הדבר, והוא שכשאדם עובר עבירה – העבירה היא מצד המקרים הנובעים מחומרו דווקא, כמו שביארתי) פסקה 3, (כלומר שהוא עבר בבהמיותו. ואילו המחשבה היא מסגולות האדם הנובעות מצורתו, ונמצא שאם הוא מעסיק את מחשבתו בעבירה – הוא עובר בחלק הנכבד יותר משני חלקיו; ואין חטאו של מי שעבר ושעבד עבד בור כחטאו של מי ששעבד בן חורין נעלה. כי בצורה האנושית הזאת, ובכל סגולותיה הנובעות ממנה, אין ראוי להשתמש אלא במה שהן נועדו לו: להידבק בנעלה ולא להידרדר לשפל המדרגה. (ח"ג פ"ח)

כל מה שזולת אלה מן הלאוין שאין בהן מעשה – א (ההפסד הנגרם מהם קטן ב (וגם אי אפשר להימנע מהם בשל היותם אמירות, ואילו היה הדבר כן – היו הבריות לוקים על גבם כל הזמן ג (וגם אין להעלות על הדעת התראה בהם. (ח"ג פמ"א)

וכמו שכוחות האדם הגורמים להתהוותו ולקיומו במשך זמן קיומו הם עצמם הגורמים לכיליונו ולאובדנו – כך סיבות ההתהוות הן עצמן סיבות הכיליון בכל עולם ההתהוות והכיליון. לדוגמה: ארבעת הכוחות הנמצאים בגופו של כל ניזון, והם: המושך, והמחזיק, והמעכל, והדוחה – אילו היה אפשר שאותם כוחות יהיו כמו הכוחות השכליים, כך שלא היו עושים אלא מה שראוי ובזמן הראוי ובמידה הראויה, כי אז היה האדם ניצל מנגעים גדולים מאוד וממחלות רבות. אבל כיוון שדבר זה בלתי אפשרי, אלא הם פועלים פעולות טבעיות בלי מחשבה ובלי שיקול דעת ואינם משיגים כלל את מה שהם פועלים – נובע מכך שיקרו בגללם מחלות קשות ונגעים, אף שהם הכלי להתהוות החי ולקיומו במשך הזמן שהוא קיים. ביאור הדבר: הכוח המושך, לדוגמה, אילו היה מושך רק את הדבר המתאים מכל בחינה ואת המידה הנצרכת בלבד – כי אז היה האדם ניצל ממחלות ומנגעים רבים. אבל כיוון שהדבר אינו כך, אלא הוא מושך כל חומר שיזדמן מן המין שהוא מושך, גם אם החומר הזה סוטה מעט בכמותו ובאיכותו – נובע מכך שיימשך חומר שהוא חס יותר מן הנצרך, או קר יותר מן הנצרך, או סמיך יותר, או עדין יותר, או רב יותר. בשל כך נחסמים העורקים, ונוצרים סתימות וריקבון, ואיכות הליחות מתקלקלת וכמותן משתנה. וכך מתהוות מחלות כמו הגרדת והשפשפת והיבלות, או נגעים קשים כמו הגידול הסרטני והצרעת והנמק, עד שצורת אבר או אברים מתקלקלת. וכך הדבר גם בשאר ארבעת הכוחות. (ח"א פמ"ב)